

САМАСТОЙНАЯ ПРАЦА СТУДЭНТАЎ: ХАРАКТАРЫСТЫКА, ВІДЫ, УМОВЫ АРГАНІЗАЦЫІ

Адной з асаблівасцей сучаснай сацыякультурнай сітуацыі ў Беларусі з'яўляецца значная ўвага грамадства да рэфармавання сістэмы нацыянальнай адукацыі. Істотныя змены адбываюцца і ў арганізацыі навучальнага працэсу ў вышэйшай школе: скарачаецца аўдыторная нагрузка, узрастае роля самастойнай працы студэнтаў. Надзвычай актуальнай становіцца ідэя бесперапыннай адукацыі, калі ад студэнтаў і спецыялістаў патрабуецца пастаяннае ўдасканаленне набытых ведаў.

Што ж такое самастойная праца, якую дзейнасць можна лічыць самастойнай?

На наш погляд, паняцце "самастойная праца" мэтазгодна разглядаць як цэласную сістэму дзеянняў студэнта і выкладчыка, гэта значыць, раскрываць яго праз сукупнасць прымет, якія адлюстроўваюць адзінства знешняга і ўнутранага бакоў і ўзаемазвязаны ў рэальным вучэбным працэсе. Зыходзячы з гэтага, можна сказаць, што **самастойная праца** – гэта свядомая, мэтанакіраваная дзейнасць студэнта, якая адбываецца без непасрэднага ўдзелу выкладчыка, але па яго заданні і пад яго кіраўніцтвам у спецыяльна вызначаны для гэтага час. Як бачым, прыметамі самастойнай працы з'яўляюцца: 1) свядомая дзейнасць студэнтаў, накіраваная на дасягненне пастаўленай мэты; 2) наяўнасць задання выкладчыка; 3) выкананне задання без непасрэднага ўдзелу выкладчыка; 4) наяўнасць часу для выканання.

У залежнасці ад месца і часу правядзення, характару кіраўніцтва з боку выкладчыка і спосабу кантролю за атрыманымі вынікамі выдзяляюцца наступныя **віды самастойнай працы** студэнтаў: а) самастойная праца ў час аўдыторных заняткаў (практычных, лабараторных, семінарскіх); б) самастойная праца пад кантролем выкладчыка ў час кансультацый, падрыхтоўцы за залікаў і экзаменаў; в) пазааўдыторная самастойная праца пры выкананні рознага тыпу дамашніх заданняў. Структурна самастойная праца падзяляецца на дзве часткі: самастойная праца, якая арганізуецца выкладчыкам, і самастойная праца, якую студэнт арганізуе сам, без непасрэднага кантролю з боку выкладчыка (падрыхтоўка да практычных заняткаў, калёквіумаў, залікаў і г. д.). У вучэбным працэсе надзвычай важна правільна спалучаць гэтыя часткі.

Асноўныя формы арганізацыі самастойнай працы студэнтаў вызначаюцца наступнымі параметрамі: зместам вучэбнай дысцыпліны, узроўнем адукацыі і ступенню падрыхтаванасці студэнтаў, неабходнасцю ўпарадкавання нагрузкі студэнтаў. Формы кіруемай самастойнай працы (рэфераты, семестравыя заданні, курсавыя працы і г. д.) прапануюць кафедры пры састаўленні рабочых праграм па кожнай дысцыпліне.

Спецыфіка самастойнай працы акрэслівае **функцыі выкладчыка і студэнта** ў час яе выканання. Выкладчык прапануе студэнту канкрэтнае заданне, вызначае мэту, паслядоўнасць, тэрмін выканання, прыёмы самакантролю, спосаб афармлення вынікаў. Безумоўна, перад гэтым неабходна загадзя прадумаць, якія тэмы курса студэнт зможа засвоіць самастойна, што ў канкрэтнай тэме магчыма зразумець без дапамогі выкладчыка, якія практыкаванні, заданні студэнт зможа выканаць самастойна і г. д. Выкладчык не толькі накіроўвае практычныя дзеянні студэнтаў, але і кантралюе іх, своечасова праводзіць кансультацыі. Усё гэта папярэджвае магчымыя памылкі, надае самастойнай працы большую дынаміку і, як вынік, эфектыўнасць. І, нарэшце, выкладчык ажыццяўляе праверку, ацэньвае якасць выкананай працы і абавязкова аналізуе яе ў прысутнасці студэнта. Змест самастойнай працы, якую арганізуе выкладчык, павінен быць адлюстраваны ў рабочай праграме па кожнай вучэбнай дысцыпліне і накіраваны на пашырэнне і паглыбленне ведаў студэнтаў па прадмеце.

Такім чынам, нягледзячы на тое, што самастойная праца выконваецца студэнтам без непасрэднага ўдзелу выкладчыка, яго роля ў навучальным працэсе ніколі не

змяншаецца, а, наадварот, павялічваецца, бо менавіта выкладчык арганізуе пазнавальную дзейнасць студэнтаў, кіруе ёй, падтрымлівае і стымулюе творчыя пачынанні студэнтаў, іх самастойнасць.

Функцыі студэнта знаходзяцца ва ўзаемасувязі з функцыямі выкладчыка і выяўляюцца ў тым, што студэнт павінен усвядоміць сутнасць задання, мэту і спосаб яго выканання, шляхі дасягнення пастаўленай мэты; выконваючы заданне, праводзіць самакантроль, супастаўляць атрыманыя вынікі з пастаўленай мэтай, свечасова звяртацца за кансультацыяй да выкладчыка. І, як вынік, здаць адпаведна афармленую працу на праверку выкладчыку. Такім чынам, функцыі студэнта рэалізуюцца ў працэсе актыўнай пазнавальнай дзейнасці, накіраванай на вырашэнне пастаўленай задачы.

Каб арганізаваць самастойную працу на належным ўзроўні, значна павысіць яе ролю ў падрыхтоўцы спецыялістаў, неабходна выканаць шэраг умоў.

Першая з іх заключаецца ў неабходнасці аптымальнай пабудовы вучэбнага плана ў сэнсе як паслядоўнасці вывучэння пэўных курсаў, іх колькасці, так і разумных суадносін паміж аўдыторнай і самастойнай працай. Безумоўна, што састаўленню такога плана павінна папярэднічаць сур'ёзная аналітычная работа, накіраваная на вывучэнне бюджэту часу студэнта ў кожным семестры, наяўнасці неабходнай колькасці вучэбнай літаратуры, вызначэнне працаемістасці розных відаў самастойных прац (дакладаў, рэфератаў, курсавых і інш.). Немалаважнае значэнне мае і ступень падрыхтаванасці студэнтаў да самастойнай працы, узровень іх самадысцыпліны і адказнасці.

Другая ўмова – метадычна правільная арганізацыя самастойнай работы. Суадносіны паміж аўдыторнай і самастойнай працай павінны змяняцца паступова. Калі на першым курсе асноўны аб'ём вучэбнай інфармацыі студэнт атрымлівае ад выкладчыка на лекцыях і практычных занятках, то ў далейшым значную яе частку ён павінен здабываць самастойна, імкнучыся да самаадукацыі. Неабходна прывучаць студэнтаў самастойна працаваць з навуковай літаратурай, аналізаваць, ставіць задачы і вырашаць іх, г. зн. працэс самастойнай працы паступова павінен становіцца творчым.

Надзвычай важнай умовай эфектыўнай самаарганізацыі вучэбнай дзейнасці студэнта з'яўляецца забеспячэнне яго вучэбнай літаратурай. Прычым пажадана падрыхтаваць і ўкараніць ў навукальны працэс сучасныя вучэбныя дапаможнікі, якія не толькі выконваюць інфармацыйную функцыю (г. зн. змяшчаюць інфармацыйныя тэксты ў адпаведнасці з праграмай курса), але і дазваляюць накіроўваць і кантраляваць працэс атрымання і засваення веды. Напрыклад, у метадычных дапаможніках можна ўказаць паслядоўнасць вывучэння праграмага матэрыялу, звярнуць увагу на асаблівасць вывучэння пэўных раздзелаў і тэм, больш падрабязна растлумачыць тыя пытанні, якія выклікаюць у студэнтаў значныя цяжкасці. У дапаможніках іншага тыпу – стварыць умовы для самакарэкцыі і самакантролю ў працэсе самастойнага засваення вучэбнага матэрыялу. У такіх дапаможніках, як правіла, змяшчаецца не толькі тэарэтычны і практычны матэрыял, але і кансультацый-каментарыі да прапанаваных пытанняў, адказы на пытанні, правільна выкананыя заданні і інш.

Належную ролю ў павышэнні эфектыўнасці самастойнай працы павінны адыграць электронныя падручнікі, аўтаматызаваныя навучальныя і кантралюючыя праграмы, якія дазваляюць студэнту ў любы час і ў звычайным для яго тэмпе самастойна здабываць веды, удасканалваць уменні і навыкі.

Паспяхова рэалізацыя самастойнай працы ў значнай ступені залежыць і ад зацікаўленасці студэнтаў у дасягненні неабходных вынікаў, г. зн. ад устойлівай матывацыі дзейнасці. Існуюць тры віды матывацыі самастойнай працы: знешняя, унутраная і вучэбная (працэсуальная).

Знешняя матывацыя праяўляецца ў залежнасці будучай прафесійнай кар'еры студэнта ад вынікаў яго вучобы ў вышэйшай навучальнай установе. На жаль, гэты фактар у нашай краіне пакуль што працуе недастаткова, але трэба прызнаць, што ўжо сёння

многія арганізацыі, прадпрыемствы, установы пры прыёме на працу аддаюць перавагу тым выпускнікам, якія маюць у дыплеме больш высокія балы.

Схільнасці студэнта, яго здольнасці да вучобы ў пэўнай навучальнай установе складаюць унутраную матывацыю. Як сведчыць практыка, ёю можна дастаткова паспяхова кіраваць у школьны перыяд, асабліва ў выпускных класах, з дапамогай прафесійнай арыентацыі, выкарыстання спецыяльных тэстаў пры выбары прафесіі, абгрунтаваных рэкамендацый пры вызначэнні профілю ВНУ і інш.

Вучэбная, ці працэсуальная, матывацыя заключаецца ў разуменні студэнтам карыснасці сваёй працы. Безумоўна, тут значную ролю павінен адыграць выкладчык. Неабходна пераканаўча паказаць студэнту, што добрыя вынікі самастойнай працы дапамогуць яму лепш зразумець матэрыял усяго курса, паслужаць асновай для паспяховага засваення іншых тэм, могуць быць выкарыстаны пры напісанні курсавых ці дыпломных даследаванняў і інш.

Важным матывацыйным фактарам самастойнай вучэбнай дзейнасці студэнта павінен быць своєчасовы і аб'ектыўны кантроль. Вынікі самастойнага засваення пэўных тэм, выканання пісьмовых работ павінны ўключацца ў паказчыкі бягучай паспяховасці, улічвацца на заліку, пры выстаўленні экзаменацыйнага бага, уплываць на рэйтынг студэнта.

Такім чынам, правільна арганізаваная самастойная праца з'яўляецца сэння дастаткова эфектыўным напрамкам у вучэбным працэсе, своеасаблівым дыдактычным сродкам, які станоўча ўплывае на набыццё ведаў, фарміраванне ўменняў і навываў, развівае самастойную творчую дзейнасць студэнтаў.